

1913'te Demirhisar'dan bir görünüş ve Demirhisar'da Osmanlı dönemine ait bir taş köprü (L'illustration, 2 Aout 1913)

147 hâne, otuz dört mücerred müslümana karşılık 261 hâne, 118 mücerred hıristiyan yaşıyordu. Bu tahrirelere göre kasabanın umumi nüfusu XV. yüzyılda 1500 iken XVI. yüzyıl sonlarında 2500'ü bulunmuş, müslüman Türk nüfusu ise 1444'ten bu yana nisbeten büyük bir artış göstermişti.

1668 ilkbaharında kasabaya gelen Evliya Çelebi yeterli bilgi vermez. Ona göre kalesi hâlâ ayakta, ancak artık burası sınırdan uzakta iç bölgede (iç il) kaldığından askerî garnizon yoktur. Ayrıca kasabada camiler, medreseler, hamamlar, tekkeler, hanlar varsa da Evliya Çelebi bunların isim yerlerini boş bırakır ve burada 1600 ev olduğunu yazar. Ancak bu son rakamı şüpheyle karşılamak gerekir. XVII. yüzyılın ortalarında Rume- li kesiminde Osmanlı medreselerini gösteren bir listede Şit Çelebi Medresesi'nin burada bulunduğu ve kasabanın küçük bir İslâmî öğretim merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Demirhisar'da ve ona tâbi köylerde Tanrı dağı ve Selânik yörük teşekküllerine bağlı Türk kolonileri de yerleşmiş durumdaydı. XVI. yüzyıla ait kayıtlara göre burada 1100-1400 kişiden oluşan dokuz yörük ocağı bulunuyordu.

Osmanlı dönemi Demirhisar'ı hakkında daha ayrıntılı bilgi, XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarına ait salnâmelerde yer almaktadır. 1303 (1885-86) tarihli *Selânik Vilâyeti Salnâmesi*'nde Demirhisar kazasının 13.810 müslüman, 26.000 hıristiyan Bulgar ve Vlah nüfusu ve yetmiş sekiz köyü bulunduğu belirtilmektedir. 1324 (1906) salnâmesinde ise kasabada 3000'ini müslümanların oluşturduğu 4650 kişinin yaşadığı ve 733 evin yer aldığı kayıtlıdır. Ayrıca bu sıralarda burada altı cami, dört medrese, müslümanlara ait üç, hıristiyanlara ait dört mektep, bir kilise, 297 dükkân ve

bir de hamam vardı. Halkın çoğu ticaretle, ziraatla ve dericilikle uğraşıyordu. Artık Osmanlı-Bulgar sınırı yakınında bir noktada yer aldığı için artan önemi dolayısıyla Sultan II. Abdülhamid döneminde burada bir kışla ve askerî hastahane yaptırılmıştı. 1900'de kasabayı gören etnograf Vasil Kânçev burada 3300 Türk, 1200 Bulgar, 450 Çerkez, 350 Rum, 120 Vlah ve 420 Çingene'nin yaşadığını yazar. Bundan da kasabanın toplam nüfusunun 5840 ve bu nüfus içinde Türkler'in nisbetinin % 57 olduğu anlaşılmaktadır. Bulgarlar'ın büyük bir kısmı Bulgar Eksarhlığı'na değil Rum patrikhânesine bağlıydı. Bu sebeple bunlar Yunan istatistiklerinde Rum olarak gösterilmişti.

I. Balkan savaşları sırasında kasaba Bulgar ordusunun işgaline uğradı. 1913'

te burada müslüman nüfus hemen hiç kalmadı. Tamamıyla tahrip edilen ve nüfusu oldukça azalan Demirhisar 1918'den sonra büyük bir köy halinde yeniden inşa edildi ve buraya Anadolu'dan gelen Rumlar yerleştirildi. Kasabada Osmanlı dönemine ait yapılarından sadece 1232'de (1816-17) tamir edildiğini belirten kitâbesiyle bir taş köprü ve XVI. yüzyıl yapısı bir çifte hamamın harabeleri bugüne ulaşabilmiştir. Ayrıca Demirhisar'a 18 km. kadar uzaklıkta olup Güney Yunan-Bulgar sınırı yakınında bulunan Angistrion köyünde (1918'den önceki ismi Çengelköy) 996'da (1587-88) Âşık Mehmed'in ve ondan sonra Kâtib Çelebi ve Evliya Çelebi'nin zikrettiği XVI. yüzyıl yapısı bir Osmanlı ılıca hamamı hâlâ ayakta ve bugün de kullanılmaktadır. Demirhisar, tarihi literatürde sık sık görüldüğü gibi, bir Osmanlı madencilik merkezi olarak şöhret kazanmış Kalkidiki yarımadasındaki Siderokapsa ile karıştırılmamalıdır.

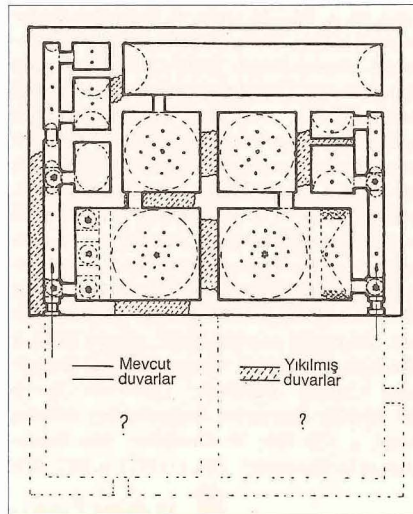
BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Mehmed, *Menâzirü'l-avâlim*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 616, II, vr. 20^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 140-141; Vasil Kânçev, *Makedonija, Etnografija i Statistika*, Sofia 1900 (tıpkı basım: *Izbrani Proizvedenija*, Sofia 1970, s. 484-486); *Selânik Vilâyeti Salnâmesi*, 19. def'a, Selânik 1324, s. 431-438; M. Tayyib Gökbiğlin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul 1957, s. 69, 262, 324; G. Ostrogorski, *Serska Oblast posle Dušanove smrti, Posebna Izdanja Vizantino-loškog Instituta IX*, Beograd 1965, tür.yer.; Apostolos Vakalopoulos, *History of Macedonia*, Thessaloniki 1973, s. 53-54, 208, 666-668; Aleksandar Stojanovski, *Gradovite na Makedonija od krajot na XIV da XVII vek*, Skopje 1981, tür.yer.; G. Stivaras, "Demir Issarion", *Makedonikon Imerologion* (1910), s. 213-214.

MACHIEL KIEL

Demirhisar'daki XVI. yüzyıla ait çifte hamamın planı (M. Kiel arşivi)

DEMİRİ

(الدميري)

Ebü'l-Bekâ Kemâluddîn Muhammed
b. Mûsâ b. İsâ el-Kâhîrî eş-Şâfiî
(ö. 808/1405)

Hayâtü'l-hayevân adlı
meşhur eserin yazarı,
Mısırlı hadis ve fıkıh âlimi.

742 (1341) yılı başlarında Nil deltasındaki Semennûd kasabası yakınında bulunan Demîre adlı iki köyden kuzeydekinde doğdu. Doğum tarihi bazı kaynaklarda 745 (1344) ve İbn Kâdî Şühbe ile İbn Hacer tarafından 750 (1349) şeklinde verilirse de Sehâvî, Demîrî'nin kendi el yazısıyla bir notta doğum tarihini 742

(1341) olarak gördüğünü söylemektedir (ed-*Ḍaw* 'ü'l-lâmi', X, 59).

Demîrî önceleri geçimini terzilikle sağlıyordu. Daha sonra kendisini ilme verip uzun müddet Bahâeddin es-Sübki'nin yanında bulundu ve ondan faydalandı. Cemâleddin Abdürrahim b. Hasan el-İsnevî'den fıkıh, Burhâneddin İbrâhim b. Şerefeddin el-Kirâtî'den edebiyat, Bahâeddin Abdullah b. Abdurrahman İbn Akil'den Arapça ve başka ilimler tahsil etti. Hocaları arasında İzzeddin Muhammed b. Ahmed en-Nüveyrî, Sirâceddin İbnü'l-Mülâkkın ve Sirâceddin Ömer b. Raslân el-Bulkînî gibi tanınmış âlimler de vardır. Kendisinden de Selâhaddin el-Akfehî Mekke'de, Takıyyüddin el-Fâsî Kahire'de hadis dinlemişlerdir. Demîrî tefsir, hadis, fıkıh ve fıkıh usulünde, dil ve edebiyat ilimlerinde mütehassıs oldu; fetva ve tedris icâzeti aldı. Kahire'de Ezher ve Zâhir camileriyle Kubbetü'l-Baybarsiyye (II. Baybars Hankahı) ve Bâbünnasr içindeki İbnü'l-Bakarî Medresesi'nde ders verdi. 1360-1379 yılları arasında altı defa hacca gitti. 1379'dan 1399'a kadar yirmi yıl kaldığı Mekke'de hem ders okuttu hem de fetva verdi.

Zühd ve takvâsi dolayısıyla Kahire'de mensubu olduğu Dârü saîdi's-süedâ (Sâlâhiyye Hankahı) dervişleri arasında büyük bir şöhret kazandı. Çağdaşı Makrîzî el-*Ukûd fi târîhi'l-uhûd* adlı eserinde yıllarca onunla birlikte bulunduğu ve vazolarına katıldığını belirtmektedir. Demîrî 3 Cemâziyelevvel 808 (27 Ekim 1405) tarihinde Kahire'de vefat etti ve Dârü saîdi's-süedâ yakınındaki Mekâbirü's-süfiyye'ye defnedildi. Gösterdiği rivayet edilen bazı kerâmetler ve hakkındaki *mugayyebat**'la ilgili haberler sayesinde meşhur oldu. Kendisi bu kerâmetlerin rüya olduğunu söylüyorsa da halk buna inanmıyor ve onun mânevî kişiliğini gizlemek için böyle davrandığını sanıyordu.

Eserleri. 1. *Hayâtü'l-hayevân**. Demîrî'ye Doğu'da ve Batı'da büyük şöhret kazandıran ve bir hayvanlar ansiklopedisi mahiyetinde olan eserin "kübrâ" (büyük), *vustâ* (orta) ve "suğrâ" (küçük) olmak üzere üç ayrı şekli vardır. Kitap birçok defa basılmıştır (meselâ Bulak 1275, 1284; Tahran 1285; Kahire 1305). On kadar ihtisarı bulunan eser Türkçe, Farsça, Latince, Fransızca ve İngilizce'ye yapılan tam veya kısmî tercümelere yanında birçok araştırmaya da konu olmuştur. 2. *Muhtaşarü'l-Gayisî'l-müseccem fi Şerhi Lâmiyyeti'l-'Acem* adlı eserinin müellif hattı nüshasının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4110)

Demîrî'nin, Tuğrâi'nin *Lâmiyyeti'l-'Acem*'ine yaptığı *el-Gayisü'l-müseccem fi Şerhi Lâmiyyeti'l-'Acem* (el-*Gayisü'l-lezi inseccem fi Şerhi Lâmiyyeti'l-'Acem*) adıyla bilinen şerhinin ihtisarıdır. Kâtib Çelebi bu eserin bir nüshasının üzerinde 769 yılı Rebülevvelinde (Kasım 1367) dört gün içinde ihtisar edildiğine dair bir kayıt gördüğünü bildirmektedir (Keşfü'z-zunûn, II, 1538, dipnot 1). Demîrî müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ayasofya, nr. 4110). 3. *en-Necmü'l-vehhâc* (Şerhu *Minhâci't-tâlibîn li'n-Nevevî*). Demîrî, telifini 786 Rebü'lâhîrinde (Haziran 1384) tamamladığı bu şerhini hocaları olan Bahâeddin es-Sübki, İsnevî ve başkalarının *Minhâcü't-tâlibîn*'e yaptıkları şerhleri kısaltmak suretiyle meydana getirmiştir. Eserin muhtelif nüshalarına ait bazı ciltler Süleymaniye Kütüphanesi'nin çeşitli bölümlerinde mevcuttur (Ayasofya, nr. 1278, I. cilt; nr. 1280, III. cilt; Fâtiḥ, nr. 1830, I. cilt; nr. 1831, III. cilt; Pertevniyal, nr. 263, I. cilt; nr. 264, II. cilt). 4. *Rumûzü'l-künûz ellezî bereze ibrûzühü aḥsen bürûz*. Fıkıh ve kelâm ilimlerine dair 30.000 beyitlik bir *urcûze**'dir. Eserin bir nüshası dört cilt halinde Köprülü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hacı Ahmed Paşa, nr. 89-92). 5. *Manzûme fi'stiḥbâbi'l-vuzû**. Oğlu tarafından şerhedilmiştir (bir nüshası için bk. Köprülü Ktp., Hacı Ahmed Paşa, nr. 92/2). 6. *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb* (Keşfü'z-zunûn, II, 1741). 7. *el-Cevherü'l-ferid fi 'ilmi't-tevhîd* (a.g.e., I, 619). 8. *ed-Dibâce* (Şerhu *Süneni İbn Mâce*). Beş cilt kadar olduğu kaydedilen eser tamamlanamamıştır (a.g.e., II, 1004). 9. *Gâyetü'l-ereb fi kelâmi ḥükemâ'i'l-'Arab*. Müellif bu eserine bir de şerh yazmıştır (a.g.e., II, 1190). 10. *et-Tezkire* (a.g.e., I, 386).

BİBLİYOGRAFYA :

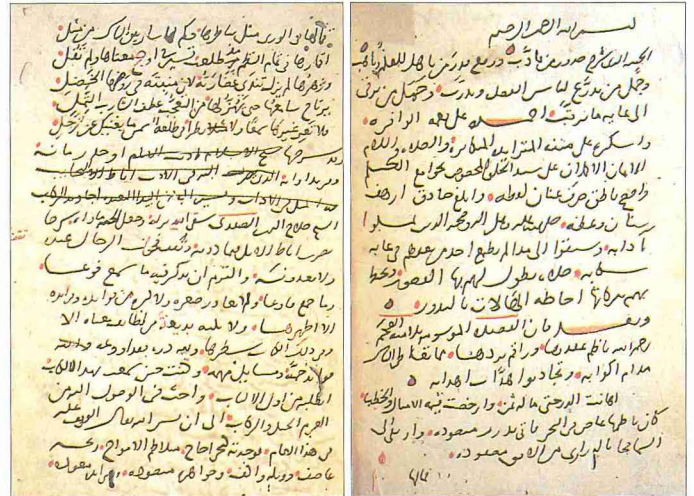
İbn Kâdi Sühbe, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, IV, 61-62; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gümur*, V, 347-348; Şehâvî, *ed-Ḍaw'ü'l-lâmi'*, X, 59-62; Taşköprüzâde, *Miftâhu's-sa'ade*, Haydarâbâd 1328, I, 186; Kâtib Çelebi, *Süllemül-vuşûl ilâ Ṭabaḳâti'l-fühûl*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1887, vr. 231^b; *Keşfü'z-zunûn*, I, 386, 619, 696-697; II, 1004, 1190, 1537, 1538, 1741, 1875; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 272; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 203; Ali Paşa Mübârek, *el-Hitaḫütü't-Tevfikıyye*, Bulak 1306, XI, 59; F. Wüstenfeld, *Geschichte der arabischen Aerzte und Naturforscher*, Göttingen 1840, nr. 265; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876, II, 278; Brockelmann, *GAL*, II, 172-173; *Suppl.*, II, 170-171; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1639-1641; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (Kazancıgil), s. 30; Joseph de Somoogy, "Index des sources de la Hayât al-Hayawân de ad-Damîrî", *JA*, sy. 213 (1928), s. 5-128; a.m.f., "ad-Damîrî's Hayât al-Hayawân An Arabic Zoological lexicon", *Osiris*, IX, Bruges 1950, s. 33 vd.; a.m.f., "al-Jähiz and ad-Damîrî", *Annual of the Leeds University, Oriental society*, Leiden 1958-59, I, 55-60; a.m.f., "Die Stellung ad-Damîrî's in der arabischen Literatur", *WZKM* (1960), s. 192-206; Azîz Ali el-İzzî, "ed-Demîrî ve Kitâbüḥü Hayâtü'l-Hayevân", *el-Meurid*, XIV/4, Bağdad 1985, s. 139-152; Muhammed Reşâd et-Tübâ, "Hayâtü'l-Hayevânî'l-kübrâ", *Ti*, III, 776-783; D. B. Macdonald, "Demîrî", *IA*, III, 521-522; L. Kopf, "al-Damîrî", *EI*² (Fr.), II, 109-110.

CEVAT İZGI

DEMİRKAPI

Eski Türk coğrafi adlarından biri.

Demir kapı (temir kapık, temür kapuk, demür kapu) Araplar tarafından *bâbü'l-hadîd*. Farslar tarafından *derbend*, *der-i âhenin*, *derbend-i âhenin* şekillerinde aynı anlamda kullanılmış olup bunların hepsi siyasî ve tabii sınırlarda bulunan, sınır karakolu gibi kullanılan hisarları ve geçit bölgelerini ifade etmektedir.

Demîrî'nin *Muhtaşarü'l-Gayisî'l-müseccem fi Şerhi Lâmiyyeti'l-'Acem* adlı eserinin müellif hattı nüshasının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4110)